

СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ І ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУТНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОГО МЕХАНІЗМУ ТА ЙОГО ДІЯ НА МАКРО-, МІКРО- І МЕЗОРІВНЯХ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

СПОЖИВЧА КООПЕРАЦІЯ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І ПРАКТИКА ГОСПОДАРЮВАННЯ

О.О. Нестуля, професор, ректор

Полтавський університет споживчої кооперації України

Споживча кооперація України протягом понад вікового періоду свого існування практично майже весь цей час знаходилася під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх реформаторських сил. Всім добре відомо, що в тяжкі роки революційних і післявоєнних перетворень споживча кооперація в Україні було тією єдиною ланкою, яка забезпечувала не лише зв'язок, а й розвиток цілих галузей промисловості та сільського господарства. На кооперацію покладалися важливі завдання з усунення так званих прогалін, що допускалися невідалим керівництвом того часу. Саме тому сьогодні важко сказати, що споживча кооперація мала єдиний господарський механізм. Господарювання, його форми та способи застосовувалися відповідно до історичного періоду та економічних відносин, що склалися. Варто відмітити, що і формувалася споживча кооперація не за виробничими принципами. Вже наприкінці 20-х рр. ХХ ст. на терені тодішнього Радянського Союзу, до складу якого входила й Україна, радянське партійно-державне керівництво, яке ще кілька років до того проголосило курс на НЕП, відмовилося від нього і перейшло до прискорення побудови в країні комуністичної системи виробництва та розподілу суспільного продукту. Листопадовий Пленум ЦК ВКП(б) 1929 р. проголосив перехід до суцільної колективізації, яка замислювалася ще й для того, щоб забезпечити нееквівалентний обмін між містом та селом і цим полегшити викачування сільських ресурсів до державного бюджету.

Кардинальні зміни в соціально-економічній структурі народного господарського комплексу на межі 20-30-х рр. ХХ ст. забезпечили, з одного боку, високі темпи розвитку споживчої кооперації України, а з іншого – одержавлення системи. Тож сьогодні важливо глибоко вивчити помилки періоду великого перелому, щоб дотримуватися

економічно обґрунтованих методів господарювання та принципів кооперативної демократії.

На жаль, історична правда цього періоду лежить в площині суті самої адміністративно-командної системи, в її особливостях, на відміну від світового капіталістичного господарства, і зовсім мало досліджено місце і роль господарського механізму самої споживчої кооперації. З одного боку, вона була частиною, підсистемою такої системи, а з іншого - являла собою колективний механізм господарювання, де прибутки розподілялися за пайовою системою, члени кооперації, хоч і в обмежених умовах, але приймали рішення через збори пайовиків. Тобто в споживчій кооперації, якщо навіть у обмежених формах, але працював колективний механізм господарювання.

Тоді споживчій кооперації відводилася важлива роль у заготівлях хліба та інших видів сільськогосподарської продукції. Вже в 1929 р. Друга конференція КП(б)У поставила широкомасштабні завдання перед кооперацією. Вона відзначила значні успіхи державної торгівлі та кооперації в галузі усупільненого товарообігу і в боротьбі за витіснення з ринку приватного капіталу. Саме протягом цього часу роздрібний товарообіг був усупільнений на 67 %, крім того, на кооперацію припадало 56 % роздрібною торгівлі. Конференція визначила курс на поголове охоплення кооперацією не лише міського, але й сільського населення та доведення питомої ваги усупільненого сектора в роздрібному обороті до 85 %. Відповідно до цих настанов споживча кооперація отримала право виступати на хлібозаготівельному ринку як один із державних контрагентів. Активне залучення споживчої кооперації до проведення хлібозаготівель неодноразово дозволяло керівництву країни виконувати намічені планові завдання.

Споживча кооперація зміцнюється протягом цього часу не лише фінансово, а й організаційно. Так, у середині 1929 р. у споживчій кооперації нараховувалося 6 млн 302 тис. пайовиків, які були об'єднані в 9 тис. 169 осередків. На своїх з'їздах, зборах споживчої кооперації республіки, засіданнях правлінь споживча кооперація визначала завдання галузі: у заготівлях хліба та сільськогосподарської продукції, у зміцненні матеріально-технічної бази; щодо широкого залучення пайовиків до своїх лав; у кадровій політиці та організаційній побудові споживчої кооперації, культурно-просвітницькій роботі. Реалізація цих рішень забезпечувала успішну діяльність споживчої кооперації в економічному житті держави.

Зважаючи на велику роль, яку відігравала споживча кооперація в економічному житті села, держава щорічно збільшувала кількість замовлень на постачання зернових, що була збитковою. На відміну від інших організацій, які також отримали право займатися заготівельною

діяльністю за рахунок державних коштів, кооперація змушена була проводити закупівлю хліба на гроші, вилучені з власних обігових коштів. Споживчі товариства втрачали значні кошти на різниці між купівельною ціною й ціною реалізації хліба. Адже кооперативи закуповували зерно в селян за цінами, що встановлювалися внаслідок домовленості між ними (тобто на ринкових умовах), а державі заготовлене зерно здавали за наперед визначеними, так званими лімітними чи граничними цінами, що **були** значно нижчими від ринкових.

За цих обставин споживча кооперація розгорнула активну діяльність щодо зміцнення матеріально-технічної бази та фінансового оздоровлення галузі. Кооперація проводила широку кампанію з мобілізації внутрішніх ресурсів і прискорення оборотності товарів. Одним з основних напрямів її діяльності стало підвищення ініціативи самих пайовиків щодо залучення коштів: пайових внесків, цільових вкладів тощо. В споживчій кооперації було розроблено цілу систему продажу дефіцитних товарів. Зокрема, крам між споживчими товариствами розподіляли у прямій залежності від ходу хлібозаготівель у районі, діяльності кооперативу. А право його пріоритетного придбання в крамниці набувала особа, що продала хліб державному чи кооперативному заготівельнику й мала на це відповідний документ. Таким чином, споживча кооперація в далекі 30-ті рр. започаткувала посередницьку діяльність. Як наслідок, потреба селян у необхідних товарах задовольнялася у вигляді завуальованого натурального обміну їхньої продукції на промислові вироби.

Через обмежений товарний фонд цей обмін був нерівноцінним: промтовари відпускали не на повну вартість зданого хліборобами зерна, а лише на частину коштів, одержаних за нього. Реалізація цього положення не лише грубо порушувала один з основних принципів кооперативної діяльності - рівне право всіх членів товариства на отримання необхідних їм товарів, а й ускладнювала фінансовий стан товариств. Штучне обмеження кількості покупців вело до зменшення товарообігу та втрати кооперацією прибутків на користь приватного ринку.

Історичний шлях споживчої кооперації у повоєнний період засвідчив формування нового механізму господарювання. Перш за все, кооперація взяла активну участь у відбудовних процесах на селі, з'явилися перші паростки кредитування селянина. Але широкому розгалуженню діяльності споживчої кооперації протистояв масивний і загартований партійно-господарський апарат.

Вже в 60-ті рр. минулого століття кооперативні організації вдаються до виробничої діяльності: формування відгодівельних комплексів, переробної галузі, розширення зовнішньоекономічної діяль-

ності. Значної деформації зазнав господарський механізм споживчої кооперації при розпаді Радянського Союзу. Розлучення було далеко не цивілізоване. Виробничий комплекс, створений майже за півстоліття, був зруйнований вщент. І сьогодні, задля збереження і поживлення діяльності споживчої кооперації, вкрай необхідно вдосконалити механізм господарювання в умовах ринкової економіки.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРЬКОГО МЕХАНІЗМУ ВЕЛИКИХ МІСТ В УМОВАХ ЗМІНИ МЕЖ МЕГАПОЛІСІВ

А.В. Матковський, міський голова міста Полтави

Зміна доходів населення в останні роки в Україні призвела до зростання попиту на замську нерухомість. У городян прокинулося приспане радянською владою бажання жити відособленим життям, неможливим у багатоповерхівках мегаполісу. Щоправда, поки що «замське щастя» по кишені тільки найбільш забезпеченим громадянам.

За оцінками незалежних експертів, ємність ринку приміської житлової нерухомості за останні 5 років зростає в декілька разів. Цьому частково сприяло різке подорожчання комунального житла, а також бажання досить забезпечених людей набувати не просто квадратних метрів в елітному будинку, а мати приватну садибу в живописній місцевості зі всіма необхідними благами.

Широкої пропозиції організованих селищ з котеджами нижчої цінової категорії поки немає. Прошарок середнього класу (потенційних покупців такого житла) на сьогодні дуже малий. Щоб жити за містом, у сім'ї повинно бути як мінімум 2-3 автомобілі, тоді як зараз у сімей такого достатку на одну машину доводиться п'ять чоловік. Тому придбання замської нерухомості залишається прерогативою спроможних людей.

За даними Держкомстату, щорічно в Україні будується 3,5-5 млн.м² Індивідуального житла (24-28 тис. будинків і котеджів).

Якщо при оцінці відповідності пропозиції і попиту виходити з кількості гіпотетично охочих придбати замську нерухомість, то можна констатувати дефіцит пропозиції на земельні ділянки. Але фактом залишається і те, що після чергового підвищення цін на будівельні матеріали, що відбулося у січні-березні нинішнього року, будувати власне житло дешевше, аніж отримати житло «під ключ» у будівельній компанії. Економія на квадратному метрі в самобуді в межах 10-50%. Навколо Полтави приміські селища ростуть, немов гриби, але вони принципово відрізняються від самобудів 90-х рр. На перший погляд автономні забудови полегшують вирішення соціальних проблем, насправді допущені помилки у формуванні забудови призвели до